

GAZİLERİN GÖZÜNDEN KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI (GAZİ İLKİN SUNGUR ve GAZİ NEVZAT GÜLER'LE SÖYLEŞİ)*

CYPRUS PEACE OPERATION IN VETERANS' EYES (INTERVIEW WITH THE VETERANS ILKIN SUNGUR and NEVZAT GULER)

Mehmet Şah ÖZCAN **

Çağhan SARI ***

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 16/06/2021 Düzeltme/Revised: 25/06/2021 Kabul/Accepted: 28/06/2021

Söyleşi/ Interview

Atıf / Cite as: Özcan, M. Ş. & Sarı, Ç. (2021). Gazilerin gözünden Kıbrıs Barış Harekâtı (Gazi İlkin Sungur ve Gazi Nevzat Güler'le söyleşi). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 87-102. <https://dx.doi.org/10.52735/bellek.953401>

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin sömürgelerinden çekilme süreciyle 1878 yılında işgal ettiği Kıbrıs adasından da ayrılması gündeme gelmiştir. Adadaki Rum nüfus, 1947 yılından itibaren Yunanistan ile birleşme hedefini gütmüştür. Yunanistan'ın dış politikası da adanın kendilerine bağlanması maksadı üzerine kurulmuştur. Türkiye, adadaki Türk varlığını koruma siyaseti izlemiştir. 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959 tarihindeki Londra Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temeli atılmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantör devletler olmuştur. 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına rağmen kalıcı barış tesis edilememiştir. Adadaki silahlı Rum çeteleri Türk varlığını yıldırma ve imha etme yoluyla Yunanistan'la birleşme hedefinden vazgeçmemiştir. Türkiye, 1964 yılında garantör devlet olarak adaya müdahale hakkını kullanmak istemişse de Amerika Birleşik Devleti Başkanı Johnson'un mektubu ile bu girişimi engellenmiştir. Adadaki huzursuzluk on yıl daha sürmüştür.

20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye, uluslararası antlaşmalar bağlamında Kıbrıs'taki garantör devlet hakkını kullanarak, adadaki Türk varlığını kurtarmak, silahlanan Rum çetelerinin adadaki Türklere karşı yürüttüğü katliamları durdurmak ve kalıcı barışı tesis etmek için Kıbrıs'a barış harekâtı düzenlemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın üzerinden kırk yedi yıl geçmiş olmasına rağmen adadaki siyasi çözümsüzlük hala taraf ülkelerin ve adada yaşayan tarafların gündemindedir. Çalışmada kırk yedi yıl önce Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılmış, emekli

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr.; Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çankırı/Türkiye, mehmetisahozcan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1445-0155

*** Öğretmen, Acarkent Doğa Anadolu Lisesi, İstanbul/Türkiye, caghansari@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1851-6123

Deniz Kıdemli Albay İlkin Sungur ve emekli Deniz Kıdemli Başçavuş Nevzat Güler ile söyleşi yapılarak harekâtın ilk günü başta olmak üzere harekâtla ilgili tanıkların anıları aktarılmıştır. Söyleşide yer alan Sungur, harekât sırasında üst teğmen rütbesiyle çıkarma gemisi komutanıdır. Güler, amfibi deniz piyade komando olarak denizden Adaya ilk ayak basan birliktedir. Türkiye’de “gazi” kavramı, son yirmi yılda İstiklal Savaşı ve Kore Savaşı gazilerinin terk-i hayat etmeleriyle birlikte Kıbrıs gazileri üzerine inşa edilmiştir. Bu çalışma ile Kıbrıs Barış Harekâtı, Kıbrıs Tarihi ve Türk Dış Politikası hakkındaki çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs sorunu, Gazi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Sözlü Tarih Çalışması.

EXTENDED SUMMARY

With the withdrawal of England from its colonies after the Second World War, also separation from the island of Cyprus, which it occupied in 1878, has come to the fore. The Greek population on the island has pursued the goal of unification with Greece since 1947. The foreign policy of Greece is also based on the purpose of connecting the Island to itself. Established in 1955, the EOKA organization first targeted the British on the Island. In response to the attacks of the Greeks, the British recruited the Turkish Cypriots to the police force on the island. In 1956, the Turks started resistance by founding an organization called Volkan. The Turkish Resistance Organization was established on 23 November 1957. Turkey has secretly supported this organization. Dr. Fazıl Küçük and Rauf Denktaş led the Turkish presence on the island. Turkey followed a policy of protecting the Turkish presence on the island. The tripartite conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus, convened by the invitation of the United Kingdom on 30 June 1955, opened at Lanchester House in London on 29 August 1955 and ended with a statement published on 7 September 1955. The articles defended by Turkey at the conference held between England, Greece and Turkey are as follows: Turkey is a state directly related to Cyprus; The position of Cyprus in the British status quo should not be changed; If any status quo change is to be made, the Island must be returned directly to the Republic of Turkey. While the conference was going on, the 6-7 September 1955 Incidents took place in Turkey, following the news published in the newspaper “Istanbul Ekspres” on September 6, 1955, that a bomb was dropped on Atatürk's house in Thessaloniki. In these events, the houses and shops of the Greeks living in Turkey were looted. At the end of the London Conference, a consensus could not be reached between the three states. While Turkey emphasized that the legal order of England should continue on the island, England fully accepted this situation. However, Turkey and England remained at opposite poles regarding the autonomy of the island. While England wanted to give autonomy to the island, regardless of Greece's self-determination request, Turkey wanted to get the guarantee that Greece gave up all its demands. However, Greece never gave up on its demands. In general, the London Conference resulted in a positive outcome for Turkey. The foundation of the Republic of Cyprus was laid with the Treaty of Zurich on February 11, 1959 and the Treaty of London on February 19, 1959. England, Turkey and Greece became the guarantor states. Despite the establishment of the Republic of Cyprus on 16 August 1960, permanent peace could not be established. The armed Greek gangs on the island did not give up their goal of uniting with Greece by intimidating and destroying the Turkish presence. Although Turkey wanted to use its right to intervene in the island as a guarantor state in 1964, this attempt was prevented by the letter of the President of the United States of America, Johnson. The unrest continued for another ten years.

On 20 July 1974, Turkey, using its right of guarantor state in Cyprus in the context of international agreements, organized a peace operation in Cyprus to save the Turkish presence on the Island, to stop the massacres of the armed Greek gangs against the Turks on the Island, and to establish a lasting peace. Although forty-seven years have passed since the Cyprus Peace Operation, the political insolvency on the Island is still on the agenda of the parties and the parties living on the Island. By this study, it is aimed to convey the memories of the witnesses by conducting oral history studies with non-commissioned officers and officers who participated in the Cyprus Peace Operation forty-seven years ago. Retired Senior Colonel İlkin Sungur, who took part in the conversation, was the commander of the landing craft during the operation. He is a lieutenant in rank. Retired Senior Staff Sergeant Nevzat Güler is the first unit to set foot on the island from the sea as an amphibious marine infantry commando.

In the interview, the following questions were asked to the veterans, respectively; How did you learn to join the campaign? Which unit were you in during the operation? Did you hear the slogan "Ayşe Tatile Çıksın" after the operation? How did you learn about the Kocatepe Destroyer disaster? What has changed in your life, positive or negative, after becoming a veteran? Do you find the interest shown by the state and official institutions to veterans sufficient? How was your psychology affected after the operation? 47 years have passed since the operation. Do you think the operation has been adequately transferred to the younger generations? In the preparation phase of the questions, an axis was drawn, centered on the veterans, by making use of the information gathered from the literature review. The narrations of the interviewed veterans sometimes include the answer to

the next question. In such cases, the researcher conducting the interview did not interrupt the narration in order not to disturb the coherence. Additional questions were added in some interviews.

It has been 47 years since the Cyprus Peace Operation, which is the first overseas military operation in the history of the Republic of Turkey. The concept “veteran” in Turkey has been built on the veterans of Cyprus, with the veterans of the War of Independence and the Korean War left their lives in the last two decades. Although the question of whether cinema films, documentary programs and various programs about Cyprus are adequately made is not within the scope of this study, it has been seen during the study that it is insufficient especially in terms of transferring information to new generations and keeping awareness about Cyprus alive. Of course, meeting with high-ranking officers in an oral history study for Cypriot veterans brings with it difficulties due to the age limit. For example, this point will be understood when the difference in years between 1974 and 2021 for a lieutenant colonel who is in his 20 years of professional life is considered.

Keywords: Amphibious, Veteran, Airborne, Cyprus Peace Operation, Oral History Study

GİRİŞ

Kıbrıs adası, 9283 kilometrekarelik yüz ölçümü ile Akdeniz’in Sicilya ve Sardinya’dan sonra üçüncü, Doğu Akdeniz’in ise en büyük adasıdır. Konumu itibariyle ticaret yolları üzerinde bulunan adanın tarihsel değeri vardır. Adanın ismi hakkında birçok açıklama bulunmaktadır. Kıbrıs kelimesinin, kına çiçeğinden, Kral Kınıros’un veya Yunan mitolojisindeki aşk tanrıçası Kipris’ten geldiği aktarılan rivayetler arasındadır. Latince bakır anlamına gelen ‘cuprum’ kelimesinin de adanın isminin kökenini oluşturduğu iddiası bulunmaktadır.¹ İskenderun körfezine doğru uzanan ada, Anamur’a 40 mil, Yunanistan’a 1100 mil mesafededir. Adanın iklim şartları, Anadolu’nun orta ve güney sahilleriyle ortak özellikler taşımaktadır. Bitki örtüsü ve adadaki hayvan topluluğu da Türkiye’nin Akdeniz bölgesiyle benzerlikler taşımaktadır.² Kıbrıs Adası, tarih boyunca birçok medeniyetin hakimiyeti altında kalmıştır. Hitit, Mısır, Yunan, Fenike, Asur, Pers, Büyük İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Doğu Roma (Bizans), Ceneviz, Venedik ve Memlukler, sırasıyla Kıbrıs Adası’na tarih boyunca hâkim olmuşlardır. Haçlı Seferleri sırasında haçlıların işgal edip yağmaladıkları ada, Osmanlı Devleti’nin Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır seferi sırasında Venediklerin kontrolündeydi. Osmanlı Devleti’nin Memlukleri tasfiye ettiği süreçte, Venedik, Kıbrıs için Memluklere verdiği yıllık vergiyi Osmanlı Devleti’ne ödemeye başlamıştır.³ Venedik’in Osmanlı Devleti aleyhine ittifak girişimlerinde bulunması, adayı Doğu Akdeniz’de Osmanlı’nın ticaret ve hac yolları için bir tehdit unsuru olarak kullanması üzerine 1570 yılında Osmanlı Devleti, adayı kuşatmıştır. 1571’de adanın önemli şehirleri düşerken, adanın tamamı 7 Mart 1573 yılında Osmanlı Devleti’nin kontrolüne geçmiştir.⁴

Osmanlı Devleti, adanın kontrolünü ele geçirdikten sonra Anadolu Eyaleti’nden Alanya, Karaman Eyaleti’nden İçel, Sis Eyaleti’nden Zulkadir, Halep Eyaleti’nden Tarsus’u alarak bir Kıbrıs Eyaleti kurmuşlardır. Muzaffer Paşa, Kıbrıs’ın ilk beylerbeyi olarak atanmıştır.⁵ Üç yüzyıl Osmanlı idaresinde kalan Kıbrıs, 1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi sonrasında toplanan 1878 Berlin Kongresi’nde, Osmanlı lehine arabuluculuk yürüten İngiltere’ye geçici olarak bırakılmıştır. Adadaki geçici İngiliz yönetimi devam ederken, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla, Osmanlı Devleti’nin İttifak Bloğunda savaşa girmesi üzerine İngiltere, Kıbrıs’ı

¹ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs’ta Türk Eserleri*, Türk Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1977, s. 13.

² Alasya, *a.g.e.*, s. 14.

³ Mikail Kolutek, “Kıbrıs Barış Harekati’nin Artvin Gazetelerine Yansımaları Üzerine Bir Basın Kritiği, *Dr. Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı*, Gazi Kitabevi, Ankara 2021, s. 155.

⁴ Alasya, *a.g.e.*, s. 78.

⁵ George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 4.

ilhak ettiği ilan etmiştir.⁶ Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu üzerine planları olan İngiltere ve Fransa, Filistin cephesinde Kıbrıs Adası'nı askeri üs olarak kullanmışlardır. Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu isminde birlik kuran İngilizler, bu birlikle adada asayişini sağlamış ve birliği Türkiye aleyhine faaliyetlerle kullanmıştır.⁷

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanan Millî Mücadele döneminde Kıbrıs Adası'ndaki Türk varlığı, Anadolu'daki kurtuluş hareketiyle yakından ilgilenmiştir. 1930'larda adadaki Kıbrıs Türkleri, müstakil bir Türk devletinde yaşamak arzusuyla Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. 1935 yılına gelindiğinde adadan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısı 20.000'i bulmuştur.⁸ Bu sayı, adadaki 1934 sayımında 65.303 olan Türk nüfusunun üçte birine eşittir. Adadan Türkiye'ye bu denli yoğun göçün yaşanması üzerine Rum nüfusun çoğunluğu teşkil edeceği düşüncesiyle Kıbrıs'taki Türk aydınları göçün olumsuz sonuçlar doğurması ihtimaline karşılık yazılar kaleme almışlardır. Adadaki Türk toplumu uyarmak için Hoca Said Efendi, 6 Haziran 1935 tarihinde yayın hayatına başlayan Ses gazetesinin 24 Haziran 1935 tarihli sayısında "Hicret Meselesi" başlıklı bir yazı serisi başlatmıştır. Yazar, 'Kıbrıs Türkünün zaten zayıflayan bünyesini çok sarsacak' bir sorun olarak göçü nitelendirmesi, Türk hükümetinin de tedbir almasına yol açmıştır.⁹

Kıbrıs'taki Türk varlığı yönündeki endişeler haksız değildir. 21 Ekim 1931 tarihinde adadaki Rumlar, adanın Yunanistan'a ilhakı için bir isyan tertip etmişlerdir.¹⁰ İsyan, İngiltere tarafından bastırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Yunanistan'ı ve Ege adalarını işgali üzerine Kıbrıs'ın akıbeti de tartışma konusu olmuştur. Almanya'nın bir sonraki adımında Kıbrıs'ı işgal edeceği iddiaları Türkiye basınında yazı konusu olmuştur.¹¹ Savaş sırasında Almanların Yunanistan'ı işgali üzerine, Yunanlı mülteciler Kıbrıs'a iltica etmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs Valisi, 24 Ocak 1942 itibarıyla Kıbrıs'a sığınan Yunan mülteciler arasında askerliğe elverişli olanların Hayfa'ya gönderildiklerini aktarmaktadır.¹² 16 Nisan 1942 tarihine kadar adaya gelen 3272 Yunan mültecinin 700 kadarının askerliğe elverişli olduğu gerekçesiyle talime ayrılmıştır. Kıbrıs'taki Türk varlığı, İngiltere Kralının isteği doğrultusunda savaşın yıl dönümünde 'Milli Dua Günü' düzenlemiştir. Yine savaş sırasında Alman işgalinde kalan Polonya'dan kaçan 500 Polonyalı mülteci de Kıbrıs Adası'na getirilerek ikamet etmesi sağlanmıştır.¹³

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber savaşın kazanan tarafta yer almakla beraber siyasi, askeri ve ekonomik alanda ağır tahribat yaşayan İngiltere, dünyanın dört bir yanındaki sömürgelerinden çekilme politikası izlemeye başlamıştır. İngiltere'nin adadan çekilme kararı, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını isteyen Rumları tekrar harekete geçirmiştir. 16 Ocak 1950 tarihinde Rumlar bir plebisit düzenleyerek ilhak teşebbüsünde bulunmuşlardır. İngiltere ve Türkiye'nin plebisiti tanımadığını açıklaması üzerine geri adım atan Rumlar, bunun bir plebisit olmadığı, nüfus sayımı yapıldığını iddia etmişlerdir. Bu gelişmeler Türkiye'deki gençlerin tepkisine neden olmuştur. Türkiye'de gençlerin bir Kıbrıs mitingi düzenlemek istemeleri üzerine 23 Ocak 1950 tarihinde dönemin Türkiye Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak; "*Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur, İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete terk etmeyeceğine dair kanaatimiz tamdır. Gençlerimiz beyhude heyecana kapılıp yoruluyorlar*"

⁶ Alasya, *a.g.e.*, s. 116; Kolutek, *a.g.m.*, s. 155.

⁷ Kolutek, *a.g.e.*, s. 156.

⁸ Sabahattin İsmail ve Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye – Kıbrıs İlişkileri 1919-1938*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1989, s. 83.

⁹ İsmail ve Birinci, *a.g.e.*, s. 84.

¹⁰ Kıbrıs'la Yunanistan'ın birleşmesi yönündeki siyasi harekete *Enosis* denilmiştir.

¹¹ Bkz, Çağhan Sarı, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Ege Adaları'nı İşgali Hakkında Türk Basınındaki Haberlerin İncelenmesi", *Bellek Dergisi*, Aralık 2020, C. 2, S. 2, ss. 229-248.

¹² Ulvi Keser, *Kıbrısta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2006. 102.

¹³ Keser, *a.g.e.*, s. 105.

demıştır.¹⁴ Bu açıklamadan kısa süre sonra Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle¹⁵ Dış İşleri Bakanı Fuad Köprülü de “Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur” açıklamasını yapmıştır. 18 Ekim 1950 tarihinde Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğuna seçilen Makarios ise 20 Ekim günü yemin töreninde ‘Milli bağımsızlığımızın gerçekleşmesi için mücadele edeceğime ve Kıbrıs’ı anavatan Yunanistan’a ilhaktan asla vazgeçmeyeceğime yemin ederim’ diyerek ant içmiştir.¹⁶

Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde Türk Yunan ilişkileri olumlu bir atmosferde seyrederken, 20 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan’ın, Birleşmiş Milletler’e başvurmasıyla bozulmuştur. Yunanistan, BM’den Kıbrıs için self-determinasyon hakkı talep etmiştir.¹⁷ BM’nin teklife henüz yanıt vermediği sırada, 31 Ağustos 1954 tarihinde Faik Kaymak’ın başkanlığında üç kişilik bir heyet, Kıbrıs’tan Türkiye’ye geldi. Bu heyetin girişimleri sonucunda 11 Eylül 1954’te Ankara’da ‘*Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti*’ kuruldu. Cemiyetin kuruluşuna Türk Milli Talebe Birliği ön ayak olurken, cemiyetin kuruluşu için Gazeteciler Lokali’ndeki toplantıya; Türk-İş Federasyonu, Milli Gençlik Komitesi, Türk Devrim Ocakları, Ankara Fikir Kulübü, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Şoförler Cemiyeti, Tabipler Derneği, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti Gençlik Kollarından üyeler ile siyasi partilerin birer temsilcisi katıldı.¹⁸ Türkiye, öncesinde izlediği Kıbrıs politikasını terk ederek, Kıbrıs meselesinin varlığını böylelikle kabul etmiş oldu. Türkiye’de bu gelişmeler yaşanırken 14 Aralık 1954 günü Yunanistan’ın talebini görüşen BM, self-determinasyon talebini reddetti. 1 Nisan 1955’ten itibaren adadaki Rumlar, silahlı eylemlere giriştiler. Adadaki İngiliz misyonunu hedef alan saldırılardan sonra 30 Haziran 1955’te İngiltere, Kıbrıs’ın geleceğini masaya yatırmak için Türkiye ve Yunanistan’ı konferansa davet etti. 29 Ağustos’ta Londra’da toplanan konferansa İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın Dış İşleri Bakanları iştirak etti.¹⁹

Londra Konferansında Yunanistan delegasyonu, self-determinasyon talebini yineledi. İngiltere, adadan tamamen çekilmeyeceğini, ancak adadaki statünün değiştirilmesinden yana olduğunu bildirdi. Türkiye, Yunan delegasyonunun talebine tamamen karşı çıkarak, adadaki Türk varlığının haklarının garanti altına alınacağı bir statü değişikliğinden yana olduğunu açıkladı. Konferans devam ederken, *Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti*, Türkiye’de kamuoyu oluşturma gayretindeydi. 30 Ağustos 1950’de İstanbul’da Kıbrıs mitingi düzenlendi. Cemiyet, 4 Eylül günü, Londra’da 5000 Türk’ün katıldığı bir miting tertip ederken Türkiye’den çok sayıda tebrik telgrafi çekildi.²⁰

Türkiye’deki siyasi hava giderek gerginleşirken 6 Eylül 1955 günü saat 13.00’da Anadolu Ajansı’nın radyodan bildirdiği haberle, Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atıldığı duyuruldu.²¹ İstanbul Ekspres gazetesinin öğleden sonra ikinci baskı girerek manşetten verdiği haber metni şöyledir: “*Saat 15.35’te Atina’daki ateşemiliterimiz Kurmay Albay Şekip Bey’den aldığımız bilgiye göre radyodan ve Anadolu Ajansı’ndan yayınlanan haberlerin doğru olduğu*

¹⁴ Faruk Bekarlar, *Kıbrıs Sorununun Doğuşu Menderes Dönemi Türk Yunan İlişkileri*, Arayış Yayınları, İstanbul 2006, s. 81-82.

¹⁵ Türkiye’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi hakkında bkz: Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990; Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, Ankara 200; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 2007; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁶ Bekarlar, *a.g.e.*, s. 83.

¹⁷ Kolutek, *a.g.m.*, s. 156.

¹⁸ Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1997, s. 11.

¹⁹ Çağhan Sarı, “6-7 Eylül’ün Ezberi Sabri Yirmibeşoğlu”, *İhtimal Dergisi*, Ekim 2016, S.5, s. 11.

²⁰ Fatih Akın, *Türkiye’de Azınlık Politikaları & 6 – 7 Eylül 1955 Olayları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2006, s. 136

²¹ 6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar – Belgeler Fahri Çoker Arşivi, Yay. Yön. Zafer Karaca, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. IX.

öğrendik".²² Bu haberle Türk siyasi hayatına 6-7 Eylül 1955 Olayları olarak geçen nümayiş meydana geldi.²³ Türkiye'deki yaşanan 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan sonra, Londra Konferansı, tarafların ortak bir noktada buluşmalarını üzerine kapandı.²⁴ Rumlar, EOKA adında bir örgüt kurarak Yunanistan'la birleşme projeleri olan *Enosis* için tekrar silahlı eylemlere yöneldiler. Kıbrıs Türkleri, varlıklarını korumak için 1955 yılında Volkan adında bir direniş örgütü kurdular. Ardından Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş liderliğinde Türk Mukavemet Teşkilatı oluşturuldu.²⁵ 2 Ocak 1957 tarihinde adadaki Türk varlığının lideri Dr. Fazıl Küçük, toplumların coğrafi olarak ayrılmasıyla neticelenecek bir taksim fikrini açıkça dile getirdi.²⁶ 3 Aralık 1957'de İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Hugh Foot, beş yıllık bir geçiş döneminin ardından adanın kendi kaderini tayin hakkıyla sonuçlanacak bir barış planını açıkladı. Planda Türk tarafı azınlık statüsünde bırakılıyordu. Türkiye bu planı kabul etmedi. 28 Aralık 1957'de Başbakan Adnan Menderes, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında adanın taksiminden yana olduklarına değindi.²⁷ Taraflar arasında silahlı mücadele devam ederken 1959 yılında İngiltere, bir kez daha tarafları bu kez Paris'te konferansa davet etti. Kıbrıs'ta müstakil bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kabul edildi.

11 Şubat 1959 tarihinde yirmi maddeden oluşan Zürih Antlaşması, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis tarafından imzalandı.²⁸ 19 Şubat'ta Kıbrıs'taki Rum ve Türklerin temsilcilerinin de katılımıyla Londra'da, Londra Antlaşması ismiyle imzalanarak tasdik edildi.²⁹ Bu antlaşma ile Kıbrıs'ta müstakil bir Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluyordu. Rumca ve Türkçe resmi dil kabul ediliyor, 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir bakanlar kurulu meydana getiriliyordu. Devlet başkanlığına Makarios, başkan yardımcılığına Dr. Fazıl Küçük getiriliyordu. Bu antlaşma ile barışın sağlandığı kanaati kısa sürede boşa çıkmıştır.

1. Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına rağmen adadaki Rumların, Yunanistan'a ilhak hedefinden vazgeçmeyeceği kısa süre içerisinde anlaşılmıştır. 1963 yılının 20 Aralık gecesi, Rumlar adadaki Türklere yönelik saldırılara geçtiler. Devlet hastanesinde yatmakta olan Türk hastalar Rum doktorlar tarafından kanları çekilmek suretiyle öldürüldü.³⁰ Kumsa Baskını olarak bilinen saldırıyla başlayan saldırıları, 24 Aralık 1963'te Türk köyü olan Ayvasıl'daki katliam izledi.³¹ Bu saldırılara 'Kanlı Noel' adı verilirken, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı'nda görevli Tabib Albay Nihat İlhan'ın eşi ve çocuklarının evlerinin banyosunda katledildiklerini gösteren fotoğraflar Türk kamuoyunda infiale yol açtı. Türk jetleri, 25 Aralık'ta ada üzerinde ihtar uçuşları yaptı.³² Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmalarındaki garantör devlet statüsünden doğan haklarını kullanarak adaya askeri müdahale hazırlıklarına girişti. Ancak olası bir başarısızlığa uğramak ve NATO üyesi Yunanistan'la bir savaşa girmek ihtimaline karşı Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri müdahaleden haberdar edilmesine karar

²² Akın, a.g.e., s. 117.

²³ 6-7 Eylül 1955 Olayları, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra kurulan Yassıada Mahkemeleri'nin gündemine gelmiş, olayların tertiplenmesinde suçlu bulunan dönemin başbakanı, Adnan Menderes, 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Bkz: Emine Gürsoy Naskali, *6-7 Eylül Olayları Davası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

²⁴ Tefik Çavdar, *Türkiye Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s. 50.

²⁵ Kolutek, a.g.m., s. 157.

²⁶ Etienne Copeaux ve Claire Mauss-Copeaux, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 44.

²⁷ Copeaux ve Mauss-Copeaux, a.g.e., s. 45

²⁸ Alasya, a.g.e., s. 160.

²⁹ Kolutek, a.g.m., s. 157.

³⁰ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008. S. 206

³¹ Serter, a.g.e., s. 214.

³² A.g.e., s. 216.

verildi.³³ ABD, Türkiye'nin ilettiği mesaja, 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'un imzasının olduğu bir mektupla yanıt verdi.³⁴ "Johnson Mektubu"³⁵ olarak bilinen yazılı metinle, ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştireceği müdahalede, kendisinin verdiği silah ve askeri teçhizatı kullanamayacağı, SSCB'nin dahil olması durumunda NATO'dan doğan müttefiklik yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini iletiyordu.³⁶ Dönemin başbakanı İsmet İnönü, 8 Haziran'da Dış İşleri'ne bir mektup kaleme alarak, ABD'nin yaklaşımını eleştirdi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etme hakkının meşru olduğunu vurguladı.³⁷

Kıbrıs'ta gergin hava, Türkiye'nin müdahale restiyle bir süreliğine dinerken 15 Kasım 1967'de Rum askerlerinin Türk köyleri olan Geçitkale ve Boğaziçi'ni işgal etmesiyle yeniden yükseldi. Türk ve Yunan tarafı, meselenin nihai çözümü için bir kez daha bir araya geldiler. Ancak bu görüşmelerden de olumlu sonuç çıkmadı. İki NATO üyesi arasında bir savaşın çıkmasını engellemek adına, ABD Başkan Johnson taraflara savaşa yol açabilecek adımlardan kaçınmaları yönünde ikazda bulundu. 28 Kasım 1967'de "Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi" kuruldu.³⁸

Kıbrıs'ta Rumların silahlı örgütü EOKA'nın komutanı Grivas ile Makarios'un *Enosis* yolunda fikir ayrılığına düşmeleri, adadaki açmazı derinleştirmiştir. Silahlı yöntemle Türkleri imha etmek isteyen Grivas'a karşı Makarios, Türkleri ekonomik olarak çökertmek, akabinde adadan uzaklaştırmak suretiyle *Enosis*'e ulaşmak istemektedir. Yunanistan'da askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Albaylar Cuntası, Grivas'tan yana tavır almışlardır. Yunanistan ile Makarios arasında ilişkilerin kopma noktasına gelmesi üzerine Makarios, Yunanistan Başbakanı Gizikis'e çok sert bir mektup göndererek EOKA'nın devamı niteliğindeki EOKA-B örgütünü kanunsuz bir cani topluluğu olarak nitelendirmiştir.³⁹ 5 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'da yayın yapan Haravgi gazetesi, Yunan subayların Makarios'u devirecekleri bir darbe hazırlığını aktarması üzerine Türkiye, Kıbrıs'taki gelişmelere dikkat kesildi. 14 Temmuz 1974 tarihinde Tuğgeneral Nikos Sampson, bir grup subayla Lefkoşe'ye gelerek, 15 Temmuz günü darbeyi gerçekleştirerek, Makarios'u devirdi.⁴⁰ Aynı gün Kıbrıs'ta Lefkoşe'de bulunan Türk elçiliği, haberi Ankara'ya aktardı. Türkiye hükümeti, bir değerlendirme toplantısı yaparak, adaya askerî müdahale kararı aldı. 16 Temmuz'da İngiltere ve ABD'nin Ankara büyükelçiliklerine müdahale kararı bildirildi. 17 Temmuz'da dönemin başbakanı Bülent Ecevit, Kıbrıs'taki vaziyet hakkında müzakere için Londra'ya gitti. Burada İngiltere Başbakanı Harold Wilson, İngiltere Dış İşleri Bakanı James Callaghan ve ABD Dış İşleri Bakan yardımcısı Joseph Sisco ile görüşmeler yapıldı. İngiltere ve ABD'nin müdahaleye sıcak bakmamasına rağmen 19 Temmuz 1974'ün ilk saatlerinde Ankara'ya inen Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı ile yaptığı toplantıda barış hareketinin son hazırlıklarını tamamladı. Bakanlar Kurulu'nun ivedilikle toplanmasının ardından 19 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'a garantör devlet sıfatıyla müdahale kararı, yazılı olarak Genelkurmay Başkanlığı'na tebliğ edildi.⁴¹

20 Temmuz 1974 günü, "Atilla Harekâtı" koduyla başlayan Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'taki Türk varlığını korumayı amaçlayan, uluslararası antlaşmaların dayandığı meşru haklar çerçevesinde bir barış hareketidir. 1964'ten bu yana

³³ Kolutek, *a.g.m.*, s. 158.

³⁴ Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, Gendaş Yayınları, İstanbul 2002, s. 11.

³⁵ Söz konusu mektup, 13 Haziran 1966 tarihinde gazeteci Cüneyt Arcayürek tarafından kamuoyuna paylaşılması üzerine Türk toplumunda tepki çekmiştir. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, C.V, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, s. 312.

³⁶ Turan, s. 310-311.

³⁷ Kolutek, *a.g.m.*, s. 158; Şahin, *a.g.e.*, s. 77-78.

³⁸ Kolutek, *a.g.m.*, s. 158.

³⁹ Keser, *a.g.e.*, s. 427.

⁴⁰ Keser, *a.g.e.*, s. 429-430.

⁴¹ Keser, *a.g.e.*, s. 443.

hazırlanan Türk ordusu, harekatta 498 şehit ve 1200 yaralı vermiştir. Birinci harekât, 24 Temmuz'da son bulurken, Cenevre'deki görüşmelerin tıkanması üzerine 14 Ağustos 1974'te ikinci harekât düzenlenmiştir.⁴²

2. Gazilerin Aktarımlarıyla 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

2.1. Söyleşi Soruları ve İzlenen Yöntem Hakkında

Türkiye'de yurt genelinde birçok gazi dernekleri ve şubeleri bulunmaktadır. Çalışma için Türkiye Muharip Gaziler Derneği ile iletişime geçilmiştir. Ancak sözlü çalışmanın seyrini değiştiren bir gelişme ile harekât sırasında çıkarma gemisi komutanlığı yapmış Emekli Kıdemli Albay İlkin Sungur ile çıkarma da Kıbrıs'a ilk ayak basan birlikte yer alan Emekli Kıdemli Başçavuş Nevzat Güler'e ulaşılmıştır. Her iki gazi ile yapılan söyleşide, gazilere sırasıyla şu sorular yöneltilmiştir; Harekâta katılacağınızı nasıl öğrendiniz? Harekât sırasında hangi birlikte görevliydimiz? İkinci harekatta bulundunuz mu? Ayşe Tatile Çıksın parolasını harekât sonrasında mı duydunuz? Kocatepe Muhribi faciasını nasıl öğrendiniz? Gazi olduktan sonra hayatınızda olumlu ya da olumsuz neler değişti? Devletten ve resmî kurumlardan gazilere gösterilen ilgiyi yeterli buluyor musunuz? Harekât sonrası psikolojiniz nasıl etkilendi? Harekâtın üzerinden 47 yıl geçti. Sizce harekât, genç nesillere yeterli aktarıldı mı? Soruların hazırlık aşamasında literatür taramasından derlenen bilgilerden istifade edilerek, gazileri merkeze alan bir eksen çizilmiştir.

Söyleşi esnasında sözlü tarih çalışması yapılan gazilerin anlatımları bazen bir sonraki sorunun da yanıtını içermektedir. Bu gibi durumlarda söyleşiyi yürüten araştırmacı, insicamı bozmamak için anlatımı kesmemiştir. Bazı söyleşilerde de ilave sorular eklenmiştir. Görüşmeler gazilerin isteği doğrultusunda video kaydı altında gerçekleşmiştir. Kayıtlardan deşifre edilen metin gazilere gönderilmiş, ekleme veya metinden çıkarmak istedikleri bir ifadenin olup olmadığı sorulmuştur. Muvafakatleri alınmıştır.

2.2. Kıbrıs Gazisi Teğmen İlkin Sungur ile Görüşme

Emekli Deniz Albayı İlkin Sungur, Kıbrıs Barış Harekâtı'na katıldığı esnada kıdemli Üst Teğmen'dir.⁴³ Görüşmenin başında Kıbrıs'ın tarihi hakkında geniş bilgiler vermiştir. Harekât öncesi, Kıbrıs'ta garantör devletlerin görüşmeleri hakkında bilgi verdikten sonra bu diplomatik girişimlerin neticesiz kalması üzerine harekâtın yapılması mecburiyetinin doğduğunu aktarmaktadır. Sungur, ile gerçekleşen söyleşi iki kısımdan oluşurken birinci kısımda harekâtın başlangıcı ile ilgili şunları aktarmıştır:

“İlkin Sungur: İngiltere'ye görüşmeye gittiği zaman, dönemin başbakan yardımcısı marifetiyle, Türkiye'deki bütün unsurlar alarme edilmiştir. Kuvvet kaydırmaları, harp hazırlıkları, kırmızı alarm şeklinde vesaire unsurlar ortaya çıkmıştır. Ha keza bu arada bizim mensup olduğumuz Mersin'de bulunan çıkarma filosu da alarma geçirilmiştir. Hazırlıklar tamamlanmıştır. Şimdi Kıbrıs Harekâtı safahat esnasında II. Ordu'ya bağlı 39. tugay, Ankara'dan toplanan 39 ve 50. piyade alayı, Mersin Taşucu bölgesine intikal etmiştir. Biz Mersin'de 18 Temmuz'dan itibaren hazırlıkları tamamladık, 19'undan itibaren yüklemelere başladık. Yani karacı unsurlar, deniz piyade unsurları, onların harp silah araçları ve neler gerekirse, her türlü teçhizatını bizim çıkarma teknelerine yahut çıkarma gemilerine yüklemeye başladık. Bu aşağı yukarı 19 Temmuz saat 11.30'da ilk unsurlar, bizim deniz unsurları Mersin Limanı'ndan konvoyu teşkil etmek üzere ayrılmaya başladık. Saat 13.30'da sahilden ayrıldım. O esnada bizim o zamanki en büyük çıkarma gemimiz, hatırladığım kadarıyla halen daha hizmette Ertuğrul gemisine Mersin valisi, yanlış hatırlamıyorsam hükümetten de birkaç bakan

⁴² Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 141.

⁴³ Görüşme, 28 Ocak 2021 tarihinde Sungur'un evinde gerçekleşmiştir.

bizi teşyi etmek, devletin silahlı kuvvetlerin arkasında olduğunu iş'ar etmek, moral vermek için konuşmalar yapıldı. Teşyi edildi. Konuşmalardan sonra 13.30'da yola çıkıldı. Biz beşinci hattık. En önde LCM olarak tabir edilen küçük tip aşağı yukarı 25 metre büyüklüğünde çıkarma aracı vardır. 50 veya 100 ton civarında deplasmanı vardır. Bunun içerisine mekanize malzemedir, ciptir, kamyondur vesaire konur. Ondan sonra LCU vardır, onlar aşağı yukarı 45 metredir, deplasmanı 450 ton olması lazım hem personel taşıyabilir hem tank zırhlı araç, top taşıyabilir. Bir de LCT tabir edilen 55-56 metre büyüklüğünde, tank, top vs yüklenebilen, 600 ton deplasmanı olan araçtır. Ben LCT 113'ün komutanıydım. Biz bunlara yüklendik ve intikale başladık. Yaklaşık 20 saat sonra, 110 deniz mili kadar mesafe aldık. Bir deniz mili 1852 metredir. Deniz safahatımız rahat geçti. Her ne kadar konvoy muhriplerle, muharip teknelerle, hücum botlarla ve avcı botlarla emniyete alınmış olsa da rahat bir seyirle 20 saatte Kıbrıs'a intikal ettik. Sabah saat 07.30 civarında kapak atmamız gerekirken sabah 09.30'da ancak kapak atabildik. Sabah saat 06.00'da zamanın başbakanı, devletin radyolarından Kıbrıs Harekatı'nın fiilen başlamış olduğunu ilan etti. Biz daha karasularına girmemiştik. Saat 06.00'dan 09.30'a kadar üç buçuk saat, saatte 5 mil süratle hareket ettik. 18 mil kala, o üç buçuk saatlik sürenin öncesinde biz bütün dünyaya hareketin başladığını deklare ettik. Zaten biliyorlardı, bilmek durumundalardı, keşif uçakları vesaire. Denizden baktığın zaman ufka tertemiz, en azından sabah güneş çıktıktan sonra birtakım unsurların gelmekte olduğu görüyorlardı. Neyse. Şimdi bütün bunlara rağmen, ellerindeki bütün avantajlara rağmen Kıbrıs Rumları, bizim oraya temerküz edemedi. Kıbrıs'ta bizim çıkartma yapabileceğimiz, daha önceki tatbikatlarımızda 800 metre genişliğinde alana biz dörtlü beşli unsur olarak sahile hücum eder, oraya kapak atar, dolayısıyla içimizdeki personeli, efendim cihazları, aletleri, topu tüfeği vesaireyi teçhizatın hepsini tahliye ederdik. Ama Kıbrıs'a vardığımızda ancak ve ancak 80 metrelik bir yere, aşağı yukarı çıkarma yapan 39 40 parça tekne ancak oraya çıkabildi. Benim, ilk dalgayı saymazsak on beş dakika sonra dördüncü dalga olarak kapak atmam lazımdı, plana göre sekize on kala, sekize beş kala kapak atmam lazımdı. Ben saat 13.00'da kapak attım. Tabi en son attım kapağı. Çünkü bizim hattımızın durumu oydu.⁴⁴ Şimdi en son kapak atma mecburiyetinde kaldım çünkü her ne kadar 80 metrelik alana çıkarma yapıyorsak da 39 40 parça tekne, oraya hücum ediyor. Daha doğrusu bir an evvel hareketin tekamülü, ilerlemesi, güçlendirilmesi bakımından, herkes bir an önce kendi içerisinde bulunan unsurları sahile bırakmak istiyor. Bir keşmekeşi yani bir disiplin düzen kalmadı o andaki şartlarda. İlk hatlar girip çıkarken, pervane tesiriyle mevcut kumları öne doğru taşıyor. Sahile üç metre mesafede kuru kapak atamadım yaş kapak durumunda kaldım. 50. Piyade Alayının unsurlarını gemiden tahliye ettik. Bu arada Kıbrıs Rumları yahut Rum muhafız unsurları, Yunan unsurları her ne kadar üç buçuk saat öncesinden bir hatta keşif vesaire unsurlarını sayarsak dört beş saat öncesinden birtakım avantajlara, bilgilere sahip olmasına rağmen öyle veya böyle belki bizim mücahitler, Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Türk Alayı'nın 800 900 kişilik bir alaydı, onların mukavemetleriyle bizim çıkarma bölgemize intikal edemediler. Bu çıkarma bölgesi dediğimiz yer de Girne limanının beş kara mili, 8 kilometre batıya bakan kısmıdır."⁴⁵

Sungur, denizden Kıbrıs'a yapılan çıkartmanın ilk saatlerini böyle aktarmaktadır. Harekatın başarısıyla ilgili görüşlerini şöyle anlatmaktadır:

“Yüzde seksen zayıt bile olsa başarılı olarak mütalaa edilir literatürde. Deniz çıkarma harekâtında yüzde altmış zayıt bile büyük başarıdır. Bizim Kıbrıs Harekatı'ndaki bütün kaybımız, adaya çıktıktan sonra deniz piyadeden 65 kişi, karacılardan 415 kişi, Hava Kuvvetleri'nden, onlar hava irtibat subayları vesaire oluyor 5 kişi, jandarmadan komando vesaire 13 kişi olmak üzere bizim silahlı kuvvetlerden toplam 498 kişidir. Harekât esnasında

⁴⁴ Söyleşinin bu noktasında Sungur, çıkarma gemisinin önündeki rampanın açılarak kapak atma tabirini izah etmektedir.

⁴⁵ İlk Sungur ile yapılan söyleşi, 28 Ocak 2021.

oraya intikal eden deniz unsurları, hava unsurları, jandarma hesap ettiğiniz zaman yani 15-20.000 kişidir. Mücahitlerden ise 70 şehit, Rumlar tarafından sivillerden katledilen 270 kişidir. Bizim ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri'nden 1200 yaralımız mevcuttur. Rumlar marifetiyle tekrar yaralanmış olan Kıbrıs Türkü unsurlar 1800-2000 civarında. Saat 09.30'dan 16.00'ya kadar olan hareketimizi fazla engelleyemediler. 16.00'dan sonra Kıbrıs Yunan Alayı ve Rum muhafızlar, Türklerin köprübaşını ele geçirmek için bir harekât teşkil etmeye çalıştılar. Ama gerek alay gerek deniz piyade gerekse karaya çıkan kara kuvvetleri unsurları tarafından bertaraf edildi. Onlara ait silah, araç gereçler imha edildi. Onların kayıpları aşağı yukarı 4-4.500 kişi, yaralıları 12-13.000 kişi şeklinde hareketin o safhası bitti. Şimdi şunu da söyleyeyim anti parantez, Türkiye'nin deniz sınırı 8333 kilometre, kara sınırı ise 2753 kilometre. Yani %75,2 i deniz sınırı. Türkiye haritayı hatırlayacak olursanız bir yarımada. Üç tarafı denizlerle çevrili, deniz hak ve menfaatleri, birinci planda olması lazımdır. Osmanlı'dan 1970lere kadar Türkiye deniz hak ve menfaatlerini ihmal etmiştir. Bugün yaşanan zorlukların arka planında bu vardır.”⁴⁶

Sungur'a söyleşinin ikinci kısmında yöneltilen sorular ve yanıtlar şöyledir:

“*Soru – Harekata katılacağınızı nasıl öğrendiniz?* 15 Temmuz'da Kıbrıs'ta bir ayaklanma oldu, daha doğrusu Nikos Samson marifetiyle EOKA ayaklanması oldu. O zamanki Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı birtakım eylemler yapıldı, Kıbrıs Cumhurbaşkanı kaçırılmaya çalışıldı. Bunun üzerine zaten Türkiye genel olarak alarma geçti. Başbakan İngiltere'ye giderken Türk Silahlı Kuvvetleri alarm edildi. İskenderun'dan ve diğer 39 ve 50. Alay unsurları Mersin'e intikal etmeye başladı. Biz de iki gün evvelinden her türlü ikmallerimizi yapmak ve hazırlıklarımızı tamamlamak durumundaydık.

“*Soru – Harekât sırasında hangi birlikte görevliydimiz?* Bizim komutanlığımız Çıkarma Filosu Komutanlığıydı. Bünyesinde amfibi piyade alayı, lojistik unsurlar, liman teşkilatı bir de çıkarma gemileri komutanlığı mevcuttu. Biz de çıkarma gemileri komutanlığının çıkarma grup komutanlığında iddik. Esas ana filomuz oydu. Direkt Güney Deniz Sahası Komutanlığına bağlı olan çıkarma filosunun mensubuyum. Ben o zaman kıdemli Üst Teğmen olarak çıkarma gemisi komutanıydım.

“*Soru – Kıbrıs'a çıktığımız anda ne hissettiniz?* Şunu söyleyebilirim, limandan ayrıldıktan sonra teknede kara kuvvetlerinin unsurları ve tabur komutanları vardı, köprü üstünde muayyen bir yerde kendi personelimi topladım. Şuandaki gidişimiz bir harp gidişidir, bunun sonu ya şehit olmaktır ya gazi olmaktır şeklinde, kendimce bir konuşma yaptım. Limandan hareket ettiğim andan itibaren kafamdan her şey silindi ne ailem ne çocuklarım ne eşim ne şu ne bu. Bir tek hedefimiz, oraya intikal etmek ve içimizde bulunan kuvveti oraya boşaltmaktı. Oraya 13.30'da vardık, biraz zor bela yani yaş kapak attığımızdan dolayı içimizdeki kara kuvvetleri unsurlarını tahliye ettik, asker araç gereçlerini ve zırhlı araçları. Tahliye ettikten sonra hemen çıkmamız lazım ama topuk diye tabir ettiğimiz kum tepesinde kaldık, Öne doğru gitmiş olan kumların üzerinde gemiyi çıkaramadık. Başka arkadaşlar, halatla yardım etmek istediler, baktık olmuyor, römorkörü bekleyeceğiz dedik. O esnada ben sahile çıktım. Adım attım. Esir nasıl oluyormuş, düşman askeri nasıl bir şeymiş, efendim buralar ne menem bir şeymiş düşüncesiyle şöyle etrafa bakındım. Çıkarma bölgesinin emniyetini sağlayan üst teğmen rütbesinde deniz piyade arkadaşlar vardı, onların toparlayıp getirdikleri esir mesafesinde gerek sivil gerek asker niteliğinde olanlar vardı. Demek bu iş böyle oluyormuş deyip tekrar tekneye geldik.

“*Soru – İkinci harekatta da bulundunuz mu?* İkinci harekât deniz piyade unsurları, hava indirme unsurları ve kara kuvvetleri jandarma unsurları marifetiyle yapılan bir harekattir. Şunu söylemeyi unuttum. İlk gün ben en son personeli tahliye ettikten sonra çıkarma yapan birliğimiz

⁴⁶ İlk Sungur ile yapılan söyleşi, 28 Ocak 2021.

üç kilometre karelik üçgen içerisinde mahkûm kaldı. İlk yirmi dört saatte daha fazla genişleyemediler. Ertesi gün hükümet ateşkes ilan etti. Ama bizimkiler müteveccih gerek Rum muhafız alayı gerek Yunan alayı tarafından yöneltilen hücumları bertaraf etmek için yavaş yavaş yayılmaya başladı. Ona rağmen baktılar bizim unsurlar gerek stratejik yerler gerekse tehdit unsurları hesaba katıldığında kesin netice almak icap etti kararına varınca 16-18 Ağustos'ta ikinci harekât icra edildi. Biz ikinci harekâta kadar Mersin'den Kıbrıs'a devamlı nakliyat yaptık. Askeri nakliyat, gıda, teçhizat, mühimmat, zırhlı araçlar vesaire. O safahatı devam ettirdik. Yaklaşık bu bir sene sürdü. Yerine göre personel nakli. Bu ikinci harekâta biz çıkarma unsurları olarak dahil olmadık, nakliyat görevi yaptık.

Soru – İkinci harekâtin parolası Ayşe Tatile Çıksın parolasını ne zaman öğrendiniz? Biz onlara daha sonra muttali olduk, hükümet seviyesinde veyahut üst seviyede olan şeyler.

Soru – Kocatepe Muhribi faciasını nasıl öğrendiniz? Maalesef muhabere, karşılıklı koordine zafiyetinden mütevellit bizim Kocatepe gemimiz, kendi uçaklarımız tarafından imha edilmiştir. Yanlış istihbarat ve yanlış yönlendirme ile Yunanistan'dan bir konvoy gelmektedir bilgisi elde ediliyor. Kör bombardıman sahası olarak tabir edilen harekât sahası vardır. Konvoyu imha etmek için üç muhribimiz o bölgeye sevk ediliyor. Ankara'da hava kuvvetleri, deniz kuvvetlerinden bu bölgede kuvvet olup olmadığını sorduğunda hayır yanıtını alıyor. Ama bir yandan da Yunanlılara karşı bir deniz zaferi elde etmek için oraya kuvvet gönderilmesi emri veriliyor. İki taraf arasında anlaşılmaz bir kopukluk yaşanıyor. Hava kuvvetlerimizin uçakları, Türk deniz unsurlarının o bölgede olmadığı bilgisini alınca evvela keşif dalışları yapıyorlar. Bakıyorlar Türk bayrağı. Telsiz konuşmalarında Türkçe şeyler. Vay namussuzlar diyorlar, bunlar hem Türk bayrağı takıyorlar hem Türkçe konuşuyorlar bizi yanıltmak istiyorlar şeklinde düşünüyorlar. Başlıyorlar vurmaya. Üç tane gemiden iki tanesi mümkün asgari zayıyla bölgeden uzaklaşıyor. Ama Kocatepe vahim yara aldığı için hareketten sarkıt düşüyor. Biz Türk'üz deyip flama sallamalarına rağmen kendilerini ispatlayamıyorlar. En sonunda yanlış aklımda kalmadıysa oradaki pilotlardan harp akademilerinde beraber okurken lakabı soruluyor, o zaman bombardıman kesiliyor. Ama bizim gemimiz ağır yara alıyor, 54 tane şehidimiz var. Bir tanesi benim sınıf arkadaşımıdır.⁴⁷

Soru – Gazi olduktan sonra hayatınızda olumlu ya da olumsuz neler değişti? Hiçbir şey değişmedi. 1974'te harekâti yaptık. 1985'te gaziliğimiz kabul edildi. Şu var, bana çok büyük faydası olmadı ama mesela toplu ulaşım araçlarında kullanılan bir gazi kartı var. Mülkiyet vergisi gazilere de mesela yok, elektrik su faturalarında yüzde yirmi bir indirim söz konusu. Minimal seviyede istifade ettiğimiz şeyler, ama onun haricinde benim yaşama tarzımda, saygı değer refikam da burada, bir değişiklik olmadı. Bir devlet, kırk sene elli sene altmış sene yüz sene askerini besler, bir gün veya bir saat içindir. Biz o bir gün veya bir saat için bize devletin vermiş olduklarını kendi çapımızda karşılığını ödedik diye mütalaa ederiz. Hayatı boyunca savaş görmemiş asker vardır. Biz onun hazzını yaşıyoruz diyelim. Muharipliği yaşadım. Diyeceksiniz ki eline tabanca tüfek aldın da düşmanın içerisine daldın mı yok, ben de kendi çapımda bana verilen görevi yerine getirmeye çalıştım.

Soru – Devletten ve resmî kurumlardan gazilere gösterilen ilgiyi yeterli buluyor musunuz? Şimdi bu idrak meselesi. Devlet bize birtakım imkanlar sağlıyor. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı vesaire çerçevesinde bir şeyler oluyor. Ama birebir muhatap olunduğu zaman sade vatandaş, asker olarak veya devletin bürokratik kademesinde görev alan insanların idrak ve izanına bağlı bir şey bu. Mesela zaman zaman medyada karşımıza çıkıyor, adam Kıbrıs gazisi, daha önceleri Kore gazisi, daha öncesi İstiklal Savaşı gazisi,

⁴⁷ Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Kocatepe Muhribi hakkında bkz: Özhan Bakkalbaşoğlu, *Kıbrıs Barış Harekâtı TCG Kocatepe Nasıl Battı (Bir Akıl Tutulması)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2020; Ulus İrkad, *1974 Baf Çarpışmaları ve Kocatepe Olayı*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2011.

affedersiniz kıymeti olmuyor. İnsanların idrakine, değerlendirme kapasitesine bağlı bir şey. Ben de buna fazla kulak asmıyorum. Bu pandemi sürecinde de bir sene de en fazla 15-20 defa insanlarla teşriki mesaim olmuştur. Zaten gazi olduğumu veya asker kişi olduğumu beyan etmem.

Soru – Harekât sonrası psikolojiniz nasıl etkilendi? İyi etkilendi (Tebessüm) Kendimi muharip bir gazi olarak telakki ettim. Her ne kadar gazi unvanını almamış olsam bile.⁴⁸ Sureti katiyette en ufak bir stres, üzüntüm olmadı. Bunu da anti parantez söyleyeyim o zaman. Ben 13.30'dan akşam 20.00'a kadar çıkmadım, sahilde kaldım. O arada Rumlar havan hücumu yapıyorlardı. Sanki benim teknemin üzerinde bir fanus varmış gibi, bombalar tekneye gelmeden etrafıma düşüyordu. Bunu yaşadım. Bu benim için büyük bir memnuniyet. Beni daha çok morallendirdi. Gece sular yükselmeye başladı ve bir dozer de yardım etti, teknemle sahilten ayrıldım. Sahilden ayrılırken 39 yaralı Türk askeri, 1 şehit aldım çünkü sahilde sağlık unsuru yoktu o esnada. Kurulamamıştı. Mersin'e doğru intikale başladım. Yolda, tam teşekküllü hastanesi olan Ertuğrul gemisiyle telsiz irtibatı kurdum, 39 yaralı taşıdığımı bildirdim. Sabah 07.30 08.00 sularında yaralılarımızı ve şehidi Ertuğrul gemisine intikal ettirdim. Yukarı çıktık, çıkarma filosu komutanına, çıkarma gemileri komodoruna durumu rapor ettik. Talepleri ihtiyaçları ilettik, tepede dolaşan mahiyetini bilemediğimiz delta kanatlı uçak vardı onu belirttik. Ancak diğer gemilerin oraya intikal etmesinden 18 saat sonra tekrar Mersin limanına vardım.

Soru – Harekâtın üzerinden 46 yıl geçti. Sizce harekât, genç nesillere yeterli aktarıldı mı? Hayır. Anlatılmadı. Takdir bile edilmedi. Ne olduğu ne için olduğu anlatılmadı. Ben iyi kötü safahatı anlatmaya çalıştım. Yazıcımla çalışıyor olsaydı notlarımı hattı zatında size daha tafsilatlı verebilirdim. 1960'lardan ve 1970'lerden itibaren yetiştirilen vatandaşlar, bunun daha idrakinde değil. Türk deniz hak ve menfaatlerini daha önce ifade etmeye çalıştım. 780.000 kilometrekarelik bir ülkemiz var. 462.000 kilometrekarelik deniz menfaat sahamız var. Kıbrıs meselesi bizim için sadece Kıbrıs Türkleri değildir. Kıbrıs'ın mevcudiyeti, Türkiye'nin güneyden kuşatılmasını engelleyecek bir unsurdur. Denizin ne demek olduğunun benimsenmesi lazımdır.

2.3. Kıbrıs Gazisi Astsubay Nevzat Güler ile Görüşme

Emekli kıdemli Başçavuş Nevzat Güler, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda amfibi deniz piyade olarak katılmıştır. Kendisi ile ikamet ettiği Tuzla'da 2 Şubat 2021 tarihinde gerçekleşen görüşmenin tam metni şöyledir:⁴⁹

Soru- Harekâta katılacağınızı nasıl öğrendiniz? 20 Temmuz'dan 1 sene öncesinden Kıbrıs'ın topografik yapısının çıkartmanın ne şekilde yapılacağını ilk başta Gölcükte ardından İskenderun'da amfibi tugayda çıkartma eğitimleri vesaire aldık. Kıbrıs harekâtından 2-3 ay önce bir denetleme heyeti geldi. Heyet genelde tuğgeneral tümgenerallerden oluşuyordu subay astsubay ve erlere savaş için eğitimler ve denetlemelere tabi tuttular ve %100 savaşa ve taktiksel müdahaleye hazır olduğuna dair rapor verdiler. O zaman taburdaki askerlere pentatlon eğitimi verildi. Kıbrıs olaylar başlamadan 2 3 gün önceden bizi İskenderun'dan çıkartma gemileri ile Gülcihan adı verilen bölgeye götürüldük. 18 Temmuz günü subay ve astsubaylar kan ter içinde cephaneleri mühimmatları envanterleri Ertuğrul gemisine yükledik. 1. ve 2. tabur olarak Ertuğrul gemisine yerleştik. 19 Temmuz sabahı tam gemi limandan ayrılırken durdurulduk ve bütün tabur geminin güvertesine çağrıldı dönemin diyanet işleri başkanı Lütfi Doğan ve Mersin valisi ile gemide savaş öncesi moral niyetine dua etmek için geminin tepesine çıktılar. O an gençliğin verdiği enerji ile arkadaşlarım ile şakalaşıyorduk bizim şakalaştığımızı gören bir arkadaşım “Yarın leblebi toplamaya değil savaşa gidiyoruz niye bu kadar

⁴⁸ İlkin Sungur, yukarıda gazilik unvanını 1985 yılında aldığını ifade etmiştir.

⁴⁹ Nevzat Güler ile yapılan söyleşi, 2 Şubat 2021.

eğleniyorsunuz” dedi, biz o an onu ciddiye almadık ertesi gün ilk şehit olan asker bu arkadaşımızdı. Biz şakalaşmaya devam ettiğimiz sırada diyanet işleri başkanı Lütfi Bey bizlere “Sizler yarın savaşa gidiyorsunuz bazılarınız şehitlik mertebesine erişeceksiniz!” dedi ilk defa savaşa gideceğimizi ciddi anlamda hissettik. 19-20 Temmuz arası gemi limandan hareket etti ve Akdeniz açıklarında ülkeler arasında anlaşma gerçekleşmesini bekledik. 20 Temmuz sabah saat 5-5.30 civarında Ertuğrul gemisinden ufak çıkartma gemilerine binerek taburlar halinde Kıbrıs adasına doğru çıkartma için hareketlendik o sırada kafamı yukarı kaldırdığımda Türkiye'nin elinde bu kadar çok helikopteri olduğuna inanmadım sanki sivrisinek gibi her tarafımızdan uçuyorlardı bizlerde yanlarımızdaki çıkartma gemileri ile birlikte son sürat adaya ilerliyorduk. O sırada yanımda Mustafa Yılmaz, Hüsnü Zeybek vardı yan gemilerdeki birlikte eğitim aldığımız askerlere el sallıyorduk. Kıbrıs'a 1-1,5 km kala çıkış yapacağımız bölge gelen istihbarat doğrultusunda değişti eğer ilk çıkartma yapacağımız konuma çıkartma yapsaydık ilk 4-5 dalga zayıt verirdik. Gelen istihbarat sayesinde ilk ateşle karşı karşıya kalmadan 1.-1,5 km adaya çıkıp konuşlandık, henüz gemiden inmeden yanımda bulunan bir askerin elindeki el radyosunda dönemin başbakanı sayın Bülent Ecevit'in “Hayırlı olsun, çıkartmamız başlamıştır” anonsunu duyduk. Sonrasında çıkartmaya başlarken ben sinir boşalması geçirdim ve gülmekten hareket edemez hale geldim. Yanımdaki arkadaşlarım sayesinde kendimi toparladım adaya başarılı bir şekilde çıktık. Adaya çıkıp Köprübaşına kadar ilerledik ve orda mevzileri kazıp yerleşmeye başladık, yaklaşık 1,5 saat sonra karşılıklı şiddetli çatışma başladı o sırada çıkartma yapmaya çalışan karacı birlikler yoğun çatışmadan dolayı adaya çıkmadı ve bizim tabur Köprübaşında kaldık. Öğleden sonra 4 civarında bu sefer Lapta Karava'ya kadar ilerledik. Yerleştikten sonra bize emir geldi 1. bölükten ben Nevzat Güler 2. bölükten Savaş Üsteğmen ve Remzi Astsubay ile birlikte ateşin durduğu dakikalarda adanın ilerleyen kısımları için keşif yapmamız gerektiğine dair, benim bölük komutanım “Ele geçirmediğimiz bölgeye takım komutanımı keşfe göndermem” dedi. Remzi Üsteğmen keşif için hareket ettikten 1 saat sonra bir çatışma başladı sabaha kadar sürdü bu çatışmada Remzi astsubay yaralandı. Ertesi sabah Lapta Karava bölgesinden ilerlemeye başladık bu sırada yolda havaya uçurulmuş tanklar ve otobüsler gördük. Bizim ellerimizde o dönem kimsede olamayan lav silahlarından vardı ve 1. Harekât bu şekilde tamamlanmış oldu. 1. harekatta bizim bölükten bölük komutanı yaralandı ve 8 askerimiz şehit oldu. 2. harekât başlaması ile amfibi taburu ile Beşparmak dağlarının yamaçlarından Arap köy'e kadar tarama görevindeydik. 2.harekât bittikten sonra Türkiye'nin vurucu timi olarak bizim 2. taburu Magosa'ya gönderdiler. Maraş'ta Paralimna köyünden İngilizlerin Dikelya üssüne kadar olan 3 km'lik alanın hakimiyeti bizdeydi ve 8 ay boyunca muhafaza ettik İngilizlerin üssü üzerinden sınırları genişletmek için harekete geçtiğimizde İngiliz askerlerinden “Sınırlarımızı ihlal ediyorsunuz, bunu kendi aramızda çözelim Londra ve Ankara'yı sınır işiyle meşgul etmeyelim” diye bir cevap alınca bizim yetkililerimiz ve İngiliz yetkilileri görüşme gerçekleştirdi ve biz kendi sınırlarımızı çekilme kararı aldık.

Soru- Ayşe tatile çıksın parolasını ne zaman öğrendiniz? Beşparmak dağlarının yamacındayken bize sadece hedefler bildirildi bizler parolayı daha sonradan basın organları üzerinden öğrendik.

Soru- Kocatepe Faciasını nasıl öğrendiniz? Bize çıkartma yapılacağına dair bilgilendirme geldi o sırada uçak bombardımanı duyduk sonradan öğrendik ki maalesef vurulan bizim gemimizmiş.

Soru – Harekâtın üzerinden 46 yıl geçti. Sizce harekât, genç nesillere yeterli aktarıldı mı? Belgeler vs. olsa da yeterince aktarılmıyor.

Soru- ABD hukuk dışı her harekâtını sinemaya uyarladı Türkiye hem hukuken hem de vicdanen haklı müdahalesini sinemaya yeterince uyarlamaması, romanlarının yazılmamasını nasıl değerlendirebiliriz? Kıbrıs unutturulmak mı isteniyor? Amerika dini ve ulusal

sembollerini kullanarak algı yaratarak toplumun dikkatini çekiyor ama bizim ülkemizde gerek medya gerek filmlerde gereken önem verilmiyor.

Soru- Devletten yeterli desteği aldığınızı düşünüyor musunuz? Yeteri kadar olmasa da bir destek görüyoruz.

Soru- Savaş sırasındaki hisleriniz neydi? Sadece cesaret.

Soru- Savaş sonrası psikolojiniz nasıl etkilendi? Arkadaşlarımın çoğunun psikolojisinde hasar bıraksa da yapım gereği güçleç bir insanımdır bu yüzden üzerimde fazla bir etki kalmadı.

Soru- Harekattan 46 yıl sonra Kıbrıs'ın durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? 74 yılından sonra Kıbrıs adasına doğu Anadolu'dan göçler olmasından dolayı demografik yapısı bozuldu ve yerel Kıbrıs Türkler, İngilizler ile daha yakın ilişkiler kurdular.”

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk denizaşırı askerî harekât niteliğindeki Kıbrıs Barış Harekâtı'nın üzerinden 47 yıl geçmiştir. Harekattan sonra Türk- ABD ilişkilerinde de gerginlik meydana gelmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın akabindeki geçen süre zarfında adada kalıcı barış formülü uygulanamamıştır. Öncesinde Kıbrıs Türk Federe devleti yönetimi kurularak Türk varlığı güvenceye alınmıştır.

Türkiye'de gazi kavramı, son yirmi yılda İstiklal Savaşı ve Kore Savaşı gazilerinin terki hayat etmeleriyle Kıbrıs gazileri üzerine inşa edilmiştir. Kıbrıs ile ilgili sinema filmleri, belgesel programları ve muhtelif programların yeterince yapıp yapılmadığı sorusu, bu çalışmanın kapsamında olmamakla beraber, çalışma esnasında görülmüştür ki özellikle yeni kuşaklara bilgi aktarımında ve Kıbrıs konusundaki bilinci diri tutma noktasında yetersizdir. Kıbrıs gazilerine yönelik bir sözlü tarih çalışmasında elbette yüksek rütbeli subaylarla görüşme, yaş sınırından dolayı zorlukları beraberinde getirmektedir. Örneğin meslek hayatının yirminci yılında olan bir yarbay, 1974 senesindeki Kıbrıs Barış Harekâtına katıldığı esnada yaşı takriben 43, 44 olacaktır. 2021 senesi itibarıyla 87, 88 yaşında bir tanığın hafızasının gücü ve ifadelerinin belirginliği, sözlü tarih çalışmasındaki katkıyı olumsuz etkilemesi muhtemeldir.

Çalışmada, öncelik harekâtın ilk yirmi dört saatlik panoramasının ortaya konulmasına gayret edilmiştir. Bilhassa İlkin Sungur'un aktarımları önemlidir. 20 Temmuz 1974 günü sabah saatlerinde, Kıbrıs'a çıkarma yapmak üzere yola koyulan konvoy, planlanan saatte çıkarmaya başlayamamıştır. Tatbikatlarda 800 metrelik bir alan üzerinde çalışmalar yapılmış, hazırlıklar bu münvalde yürütülmüştür. Fakat çıkarma günü, bu mümkün olmayarak harekât 80 metrelik ende gerçekleşmiş, bu da harekâtı tehlikeye atabilecek aksamaları beraberinde getirmiştir. İlkin Sungur, çıkarma esnasını, Nevzat Güler de harekâtın ilk üç gününü aktardığı söyleşilerden çıkarılan ortak görüş, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapılmasına neden olan şartların ve harekâtın koşullarının gelecek nesillere aktarımının yetersiz olduğudur.

KAYNAKÇA

Telif ve Tetkik Eserler

6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar – Belgeler Fahri Çoker Arşivi, Yay. Yön. Zafer Karaca, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Agun, Hüseyin, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1997.

Akın, Fatih, *Türkiye'de Azınlık Politikaları & 6 – 7 Eylül 1955 Olayları*, Kum Saati Yayınları,

İstanbul 2006.

Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1977.

Aydın, Suavi ve Taşkın Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Bekarlar, Faruk, *Kıbrıs Sorununun Doğuşu Menderes Dönemi Türk Yunan İlişkileri*, Arayış Yayınları, İstanbul 2006.

Copeaux, Etienne ve Mauss-Copeaux, Claire, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2019.

Hill, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

İsmail, Sabahattin ve Birinci, Ergin, *Atatürk Döneminde Türkiye – Kıbrıs İlişkileri 1919-1938*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1989.

Keser, Ulvi, *Kıbrısta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2006.

Kolutek, Mikail, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın Artvin Gazetelerine Yansımaları Üzerine Bir Basın Kitiği", *Dr. Cezmi Karasu Armağanı: Ustaya Saygı*, Gazi Kitabevi, Ankara 2021, ss. 155-184.

Naskali, Emine Gürsoy, *6-7 Eylül Olayları Davası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

Özcan, Gencer, "1974 Kıbrıs Bunalımı", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, ed. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Sarı, Çağhan, "6-7 Eylül'ün Ezberi Sabri Yirmibeşoğlu", *İhtimal Dergisi*, Ekim 2016, S.5, s. 8-11.

Serter, Vehbi Zeki, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

Sonyel, Salâhi R., *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

Şahin, Haluk, *Johnson Mektubu*, Gendaş Yayınları, İstanbul 2002.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, C.V, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002.

Mülakat

Kaynak Kişi: İlkin Sungur; 1945 doğumlu, Deniz Harp Okulu mezunu, Emekli Dnzc. Kıdemli Albay İstanbul Ataşehir'de ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 02.06.1998.

Kaynak Kişi: Nevzat Güler, 1950 doğumlu, Beylerbeyi Deniz Astsubay Okulu mezunu, Emekli Dnzc. Kıdemli Başçavuş, Muharip Gazi İstanbul Tuzla'da ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 02.02.2021.

EKLER

Ek-1: Emekli Kıdemli Başçavuş Nevzat Güler ile yapılan görüşmenin fotoğrafı.

Ek-2: Emekli Kıdemli Albay İlkin Sungur ile görüşmeye ait bir fotoğraf

